

מראי מקומות - יבמות ס.ב.

תורה לא אמרי' גר שנתגייר וכו' [ואף למשה רבנו, אף דלא הי' תחת ההר, ודלא כהאחרונים שמחלקים בין משה לשאר ישראל לענין חי' של המהר"ל הנ"ל]. וא"כ, כ' הש"ש, יש ליישב קו' תוס', דעד כאן היו סבורים דגר שנתגייר כקטן שנולד, ואף בגרות מתן תורה. ולכן היו סבורים דאם משה פירש מאשתו, ודאי לא עשה כן מדעתו, דלא יבטל מצוה מדעתו [לפי ר"ל שזהו ביטול עשה], וע"כ הקב"ה צוה אותו לעשות כן. אבל אחרי שראו בקברות התאוה שנאסרו להם עריות, הבינו דלא אמרי' בגרות דמתן תורה גר שנתגייר וכו', וא"כ משה לא ביטל העשה במה שפרש מאשתו, וא"כ סברו דא"כ שפיר י"ל דעשה כן מדעתו, ולכן כעסו עליו.

ה. ומה פסח שהוא א' מתרי"ג מצוות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים עאכו"כ

ע' בשערי ישר (הקדמה, ד"ה ולראשית הכשרה), שביאר הענין של שבירת הלוחות ראשונות, דלוחות ראשונות היו מעשה אלקים, וסגולתם הי' שלא תשתכח התורה מישראל, ויתכן שיהי' אדם מושחת ומגואל במעשים רעים, ומ"מ יהי' בקי בכל חדרי התורה. והרגיש משה בזה, שעלול לצאת מזה חלול ד' נורא, ולזה סבר שעדיף שישתברו הלוחות הראשונות, ושיהי' לוחות שניות מעשה אדם, והיינו דכל אדם יהי' צריך לקבל התורה ע"י שיהי' הוא עצמו כותב הלוחות, והיינו ע"י הכנתו להיות מקבל תורה. ואם נמצא שאינו בר קבלת התורה, אז כפי מדרגה זו תהי' התורה משתכחת ממנו.

ה. אשר שברת, ואמר ר"ל יישר כחך ששברת

הק' הרמב"ן בשבת (זפ), מנלן לדרוש מקרא זה שהסכים הקב"ה עמו, אי משום דכתי' "אשר", הא אי' כמה קרא דכתי' "אשר" ואינם לשון אישור. ותי' דכיון דכתי' אשר שברת ושמתם בארון, ושברי לוחות מונחים בארון, ואם הי' בשבירתן חטא, אין קטיגור במקום סניגור, אלא מלמד שהי' שבירתן חביבה עליו.

ו. היום כמחה, מה למחר לילו עמו, וכו'

כ' תוס' דאי"ז דרשה גמורה, אלא משמעות הפסוק הוא דהיום ממש, דאל"ה, אלא דרשה גמורה היא, א"כ אי"ז מדעתו. וכ' הרמב"ן בשבת (זפ) דודאי אם רצה הקב"ה הי' אומר לו היו נכונים ליום הרביעי, אלא ודאי לשלישי אמה, אלא גלוי הי' לפניו דעתו של משה, ולפיכך, משאמר לו ליום השלישי, חזר ואמר היום ומחר, כדי שיהא ברצונו של משה רבנו להתלות במדרשו, ולא יהא כמעביר על דבריו במה שאמר ליום השלישי, אבל לא שיהא משה רבנו מוכרח לדרוש כן, שאפי' בחצי היום שייך לומר היום ומחר.

המשך בעמוד הבא

א. ג' דברים עשה משה מדעתו

כ' בהג' ראמ"ה בשבת (זפ) דהג' דברים בסגנון א' הם, שהקב"ה שידוע העתידות ידע שלא תפלוט בג' [וכמו דאמרי' דראוי' לינתן לטבולי יום, אבל בפועל לא ניתנה התורה לטבולי יום], וגם ידע הקב"ה שלא ידבר עם משה בשעת טומאתו, וגם ידע שיעשו ישראל תשובה על חטא העגל, ומ"מ סבר משה דעלינו לעשות המצות כפי דעתנו, שאין אנחנו יודעים העתידות.

ב. נשא ק"ו בעצמו, אמר ומה ישראל וכו'

כ' תוס' בשבת (זפ) דע"כ אי"ז ק"ו גמור, דא"כ אי"ז מדעתו, אלא דרשה גמורה, אע"כ דלאו ק"ו גמור הוא, דיש לפרוך דשאני התם משום עשרת הדברות. והתוס' הרא"ש שם כ' דהיא הנותנת, דשאני כלל ישראל שקבוע להם זמן, ולכן הו' מצו למפרש, אבל משה, דאין זמן קבוע לו, אם יפרוש מספק א"כ יבטל מפרי' ורבי'. מיהו משה דרש הכי, דכיון דאספק פליטה הזקיקם לפרוש שלשת ימים, כ"ש הוא שצריך לפרוש שמא יתיחד עמו הדבור בעת שהוא בעל קרי ממש. והריטב"א שם כ' דאצל כלל ישראל הי' הפרישה משום פליטת זרע, ולא משום קרי, דהא טבול יום ראוי לקבל התורה. אלא דמשה רבנו דרש מעצמו, דכיון דכתי' לכולם והיו נכונים, שאפי' לאנשים, דלא שייך בהו פליטת שכבת זרע, איכא תוספת טהרה, אלא לפי שישאל מרובים א"א למנוע מליתן התורה לטבולי יום, דלמא איכא חד דחזי קרי בלילי שבת, אבל כלפי משה, תוספת טהרה היא שלא תדבר עמו שכינה בטבול יום. ועוד, שלא יתעכב לו הדיבור עד שירד לטבול.

ג. לך אמור להם שובו... ואתה פה עמד עמדי

הק' תוס', למה המתינו אהרן ומרים כ"כ משעת מתן תורה עד חצרות לכעוס עליו על מה שפירש מאשתו, שהי' זמן גדול אחר מתן תורה. ותי' דרק אז נתגלה להם. וע' בשב שמעתתא בהקדמתו, דכ' לתרץ קו' תוס', דהנה אי' בגור ארי' בפר' ויגש דבכלל ישראל בשעת מתן תורה לא אמרי' גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, שהרי לא אמרי' כן אלא במי שמתגייר ע"י עצמו, אבל מי שמוכרח להיות גר, כמו שהיה בשעת מתן תורה, כשכפה עליהם הר כגיגית, לא אמרי' הכלל דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ועפ"ז מבואר למה היו בוכין למשפחותיהם, דהיינו על עסקי עריות, דאף דגר שנתגייר כקטן שנולד, באותו דור לא אמרי' כן. ולכאוי' עפ"ז יש ליישב ג"כ קו' אחרת בהסוגיא, דלשיטת ר"ל דגוי שיש לו בנים בגיותו אינו מקיים מצות פרו ורבו, א"כ איך שייך להביא רא"י ממשה רבנו, הא מה שהי' לו גרשום ואליעזר הי' קודם מתן תורה, וא"כ לכאוי' הי' צריך לפרות ולרבות עוד, אע"כ כנ"ל, דבגרות דשעת מתן

מראי מקומות - יבמות

סב. (המשך)

ידע דכבר קיים פו"ר בגלגול הקודם, דאין חיוב עליו לעשותה בגלגול זה. ואולי כוונתו דהוי כדמיון בעלמא, דהיינו דכמו לענין גלגולים אי"צ לתיקון נפשו לעשות המצוה עוד בגלגול זה, ה"ה דאי"צ לעשותה כלל בגר שנתגייה, וצ"ע. אבל ר"ל ס"ל דהוי כאילו נולד מחדש, ולכן ודאי צריך לקיים עוד הדין פו"ר, כיון דמעולם לא קיימה.

וע"ע באבן האזל (עבדים ח', כ' בסופו) דכ' דאף דלדין ירושה לא אמרי' דגר מתייחס אחר אביו, זהו משום דתלוי בדין משפחה, אבל לדין פו"ר תלוי במציאות. (ולכאן דבריו צ"ב, הרי ודאי אינו תלוי רק במציאות של הבנים, דגם בנים של עבד הם בניו במציאות, אבל מ"מ לכ"ע אינו מקיים הדין פרו ורבו. ולכאן הביאור הוא דכיון דיש לו בנים במציאות, ובניו מתייחסים אחריו, א"כ לא בטל היחוס מחמת הדין דגר שנתגייר וכו', דדין זה לא נאמר אלא לגבי דיני משפחה וכדו').

יא. ר' יוחנן אמר קיים פרי' ורבי'

פסק הרמב"ם (אישות טו, ו) "היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו". וכן פסק השו"ע (אה"ע א', ז'), אולם ע' בחלקת מחוקק ובית שמואל (שם) שהביאו תשו' מהרי"ל דחולק, וס"ל דאפי' אם נשארו הבנים בגיותם מקיים המצוה. וכ"ה ערוך לנר דאולי המקור לדברי הרמב"ם הוא מהא דאמר ר' הונא דהיו לו בנים ומתו קיים פו"ר, ומשום דהדין פו"ר הוא כדי לכלות נשמות שבגוף. ואף ר' יוחנן דחולק על ר' הונא, ס"ל דצריך להיות לשבת ג"כ, אבל אין משמע דחולק על עיקר הטעם דפו"ר דאמר ר' הונא. וא"כ, כיון דטעם זה לא שייך אלא בישראל, דודאי אין שייך לומר על הגוים שהם נשמה שבגוף, א"כ משמע דצריך להיות ישראל כדי לקיים הטעם של פו"ר (ומבואר דשייך גם בגרים הטעם דצריך לכלות הנשמות שבגוף), וא"כ ודאי אינו מקיים המצוה אם אין הבנים מגיירים.

יב. קיים פרי' ורבי'

הק' הטורי אבן (ר"ה כח. ד"ה אילימא), איך שייך לקיים המצוה של פרו ורבו במה שהי' לו בנים בשעה שהי' גוי, הרי כמו דאמרי' דבעתים חלים עתים שוטה דאם אכל מצה בשעה שהי' שוטה אינו יוצא, דהא בההיא שעה לא הי' בר חיובא, לכאן ה"ה דהגוי לא יצא מצות פרו ורבו שלו, שהרי כשהי' גוי לא הי' מצווה בזה, וא"כ איך יהי' יוצא גם לאחר שנתגייה. וע"ש בדבריו דכ' דאולי מה שהשוטה אינו יכול לקיים המצוה אינו משום שאינו בר חיובא, אלא משום דהוי כמתעסק. וע' במנחת חינוך (א', י"ד) דכ' דמצות פרו ורבו אינו כשאר מצוות, כנטילת לולב וכדומה, דאז המצוה הוא המעשה נטילה, ולכן שפיר צריך להיות בר חיובא כדי לקיים המצוה. אבל כאן, עיקר המצוה אינו הביאה, דזהו רק הכשר מצוה, אלא דעיקר המצוה הוא לידת הבנים, והראי' הוא מהא דהיו לו בנים ומתו דלא יצא, א"כ ע"כ עיקר המצוה הוא מה שיש לו הבנים, ולא המשך בעמוד הבא

ז. ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו, שלא שרתה שכינה עד צפרא דשבתא

העיר הפני יהושע בשבת (י"ט), דלמא לאו משום דהסכים הקב"ה עם משה לא שרתה שכינה עד צפרא דשבתא, אלא משום שעדיין לא טבלו, וסמכו על דברי משה שהוסיף יום א' לענין שפליטתן טמאה, והיו ממתנינות עד שכלה זמן טומאת פליטתן, ולכן לא שרתה השכינה, דעדיין לא טבלו. ותי' דודאי טבלו מעיקרא, דהנשים היו צריכות לטבול בחמשה בשבת בשעת הזאת הדם, כדי ליכנס תחת כנפי השכינה, כדאי' בסוף החולין. ואף את"ל שחזרו ופלטו שכב"ז אח"כ, אפ"ה ודאי טבלו אח"כ מיד, אי משום דטבילה בזמנה מצוה, או משום אכילת שלמים דכתי' בקרא.

ח. כי שת לי אלקים זרע אחר

הק' המהרש"א במהדו"ב, איך שייך שר' הונא יבאר שראיית ב"ש היא מהא דאדם ילד את שת לאחר מיתת הבל, הרי ר' הונא ס"ל דאפי' אם מתו הבנים כבר יצא ידי חיובו של פרו ורבו, וא"כ ודאי לא הי' כוונתו אדם לומר דהשתא יכול לקיים העשה, דהא כבר קיים המצוה במה שהי' לו הבל מקודם. וע' ערוך לנר מש"כ לתרץ בזה.

ט. כי שת לי אלקים זרע אחר

הק' המהרש"ל, תינח ב' זכרים, ב' נקבות מנ"ל. ותי' דודאי ילפי' מבריאת העולם שצריך ב' נקבות, אבל ב' זכרים הי' ק"ל, מהכ"ת, הרי יכול זכר א' לבוא על הב' נקבות, ועי"ז לקיים העולם, וא"כ ב' זכרים מנ"ל, וע"ז הביא ראי' מקרא דכי שת לי, דגם על ב' זכרים הקפיד קרא.

י. היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייה

ר' יוחנן אמר קיים פרי' ורבי'

ור"ל חולק על ר' יוחנן מטעם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. והק' תוס', הא לכאן לכ"ע גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וכ' דהכא כיון דבנכריותו קיים, דזרעו מיוחס אחריו באותה שעה, מפטר נמי כשנתגייה, ודבריו טעונים ביאור. וכ' הערוך לנר ליישב ע"פ מש"כ לעיל (מח. והבאנו דבריו שם) לבאר המח' תנאים בביאור למה גרים יש להם ייסורין בזמן הזה, דמשמע דנח' באם אמרי' גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וביאר דנח' ביסוד הדין של גר שנתגייה, אם הוי כקטן שנולד עכשיו מחדש, ולא הי' לו שום עבר. או הוי כקטן שנולד, דהיינו דהוי כמי שמת ועכשיו נולד עוד פעם, כמו דאמרי' בגלגולים. וביאר דגם כאן ר' יוחנן ור"ל חולקים בזה, דר' יוחנן ס"ל דהו"ל כגלגול, ולכן כיון שכבר יצא מצוותו קודם שנתגייה, אי"צ לקיים עוד (ומלשונו משמע דזהו הדין בגלגולים, דאם כבר יצא המצוה בגלגול א', אין חיוב לעשותו עוד. ולכאן ק' לומר כן, דלו יצייר דאדם

מראי מקומות - יבמות

סב. (המשך)

פה היינו אליעזר עבד אברהם. והק' הפרי מגדים (משבצות זהב, או"ח סוף סימן קפ"ו), הא אי' ברש"י על התורה דשני נערי דכתיב בקרא שם היינו ישמעאל ואליעזר, וישמעאל ודאי הי' לו חייס, שהרי לא הי' עבד, ובן אברהם הי'. ובלא פרש"י שם, היינו אומרים דהיה שם עבד אחר מלבד אליעזר, אבל לרש"י ק', ובפרט מה דמשמע מהמפרשים שהגר נתגיירה, א"כ ודאי ק', דודאי ישמעאל יש לו חייס. ותני' דהדרשה ד"עם" קאי על אליעזר לבד, ומצינו לשון רבים שקורין על היחיד.

י.ה. היו לו בנים ומתו... ר' הונא אמר

קיים פרי' ורבי', אין בן דוד בא וכו'

ויש לעי', הא לכאו' זה תלוי במח' ר"ש ור"י אם דורשין טעמא דקרא, דהא למדין נפק"מ לדינא מהא דאמר' דטעמא דמצוה הוא מהא דאין בן דוד בא וכו'. וראיתי בספר תורת אהרן (קרו"ל פ' בראשית) דביאר דשאני הכא, דהתורה אמרה וכבשוה, וביאר דכיבוש זה יהי' בימות המשיח, ולכן כדי לבוא לידי כיבוש זה, צריך שיכלו כל הנשמות שבגוף, ולכן אי"ז דרישת טעמא דקרא, אלא התורה גופא אמרה טעמא זה דקרא. (אגב, לכאו' יש לעי', דהא אי' בסנהדרין (צא): דהנשמה נכנסת לגוף או משעת פקידה או משעת יצירה, אבל ודאי קודם הלידה. וא"כ, למה לא אמרי' דאפי' מי שאשתו מעוברת ומפילה דקיים פרי' ורבי', שהרי סכ"ס יש בו נשמה, ואין בן דוד בא וכו', וצ"ע.)

המעשה ביאה ושעת הלידה. וא"כ, נמצא דקו' הטו"א לא ק' כלל, דבפרו ורבו הוא קיים המצוה בכל רגע, וא"כ גם עכשיו, לאחר גרותו הוא עדיין עושה ומקיים המצוה [וע' בסוף דברי הטו"א, דכ' עוד תני' לקושייתו, דשבת בעינן והא איכא, ואע"ג דלגבי מת ס"ל דלא יצא משום דעכשיו אין כאן שבת, אבל בגוים הרי ודאי נחשב דקיים שבת- (ולכאו' ק', איך תני' קושייתו, הרי אפי' אם שבת הוא, הרי לא קיים המצוה בהיותו ישראל. ואולי כוונתו על דרך המנ"ח, דעיקר התכלית של המצוה הוא כדי לשבת, וסכ"ס עכשיו יש ישיבה בעולם מחמתו, ואולי נחשב קיום המצוה עכשיו)].

אולם ע' באגרות משה (אה"ע ב' סי' י"ח, ד"ה ולע"ד) דחולק על המנ"ח בביאור דין פו"ר, וס"ל דודאי המצוה הוא המעשה ביאה, דזהו מה שבידו לעשות, אלא דהתורה הגדירה המצוה, דמחוייב במצות פרו ורבו רק עד שיש לו בן ובת, ואח"כ שוב אינו מחוייב במצוה [ודייק כן מלשון משנתנו דלא אמר כמה בנים מחוייב להוליד, אלא לא יבטל אדם מפרי' ורבי' וכו']. וכ' "וממילא כשיש לו בנים כבר, אף מבעילות שבעל כשלא הי' מחוייב, כשהי' עכו"ם או שוטה, ולא קיים מצוה במעשיו, מ"מ אין לחייבו שוב במצוה זו, כיון שיש לו בנים, שלא חייבה תורה מצוה זו למי שיש לו בנים, ובהכרח הוא פטור כמו בקיים פו"ר".

י.ג. שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור

הגמ' הוכיחה מכאן שעבד אין לו חייס, ופרש"י דשבו לכם